

## ÂLİM KİMLİĞİNİN İSTİSMARI VE DİNÎ KAVRAMLARIN TAHRİFİ

Prof. Dr. Cağfer KARADAŞ

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Tarihî çerçeve

Tek başına insan kalbi, gaflet uykusundan kurtulamaz. Gaflet uykusuna dalan da hataya düşmekten kurtulamaz. Bu tür olumsuzluklardan sıyrılabilenler ancak peygamberlerdir. Onlar da ancak ilahî vahiy ve destekle güvenli sahile erebilirler. Peygamberler, yüklendikleri görev gereği hatadan, dalaletten ve kötü eğilimlerden korunurlar. Âdeta onların kalbinden gaflet uykusu ebediyen uçup gider.

İşte bu özelliklere sahip Peygamberimizin (s.a.s.) elinde İslam güçlenmiş, kıvamına ermiş ve hak nuru ile dünya aydınlanmıştır. Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemde dinin dört temel unsuru ve dayanağı bulunmaktaydı; vahyin peygamberdeki tezahürü kesin bilgi, ilimle amel, gerçeğe uygun söz ve herkes için bağlayıcı olan adil otorite. O dönemde din kemâl düzeyde uygulanmakta ve temsil edilmekteydi. Hz. Peygamber'den sonra din, onun sohbetinde yetişen ve dostları diye nitelenen sahabilerine intikal etmiştir. Vahyin eseri olan kesin bilgi (yakîn ilim), Hz. Peygamber'in irtihali ile sona erdiğinden geriye diğer üç unsur olan amel, söz ve otorite kalmıştır. Bu dönemde otorite, Hz. Peygamber'in ilminden istifade etmiş olan sahabenin elindeydi.

Sahabenin ardından din, onları takip eden tabiine intikal etmiştir. Bu intikal sırasında otorite sadece emirlik vasfına sahip kişilere intikal ettiğinden tabiînin elinde dört unsurdan sadece ilimle amel ve gerçeğe uygun söz kalmıştır. Onlar bu imkânı ihlas ile yani sadece Allah'ın rızasını gözeterek kullanmışlar ve bu sayede gerçeğe uygun ve doğru hükümler ortaya koymuşlardır. Onların amellerinde ve sözlerinde asla bir gevşeklik, esneklik ve yöneticileri memnun etme gibi olumsuzluklar söz konusu olmamıştır.

Tabiînin ardından din, dördüncü nesil olan salihlere intikal etmiştir. Ancak bu dönemde selef-i salihinin ahlak ve amel güzelliği bir ölçüde kaybolmuştur. Kişisel bazda bazı olumlu durumlar ortaya çıksa da, eskilerin özellikleri ve güzellikleri tam olarak yansıtılamaz olmuştur. Salih kulların elinde bu dönemde çeşitli mezheplerin ortaya çıkmasıyla birlikte sadece söz kalmıştır. Söz, Kur'an, hadis ve ilk iki nesilden gelen haberlerdir. Bu dönemde anılan salih insanların inançları bir hüccete dayanıyor ve hükümlerine ilim kaynaklık ediyordu. İlmi ilim yapan, âlimlerin samimiyeti ve ilim çatısını teşkil eden kavramlarının çerçevesinin korunmasıydı. Âlimin samimiyetini yitirmesi ve çatıyı teşkil eden kavramların tahrif edilmesi, her ikisinin de itibarının aşınmasını beraberinde getirmesi kaçınılmazdı. Öyleyse günümüzdeki ilme ve âlime karşı olumsuz bakışı meydana getiren birinci olarak dinî kavramların tahrifi, ikinci olarak da âlim kimliğinin istismar edilmesidir.

Dinî kavramların tahrifi

Kur'an'da geçmiş milletlere yöneltilen en büyük eleştirilerden biri, onların dinî kavramları tahrif etmiş olmalarıdır. Bu tahrif, ya kavramların içinin boşaltılması ya anlam kaymalarına uğratılması ya da anlam çerçevesinin aşırı daraltılması veya esnetilmesi ile ortaya çıkar. Sözelimi Yahudiler Kur'an'da kınanırken en çok kelime ve kavramları anlamlarından veya kullanım maksatlarından saptırmaları örnek olarak verilir. (Nisa, 4/46; Maide, 5/13, 41.) Bugünlerde yaşadığımız olayların akışı içinde dinin ve dinî değerlerin nasıl aşındırıldığı gözlerden kaçmamaktadır. Günümüzde dinî alanda ortaya çıkan kaosun, değerlere zarar verdiği aşikârdır. Nitekim çatışma ve çekişme toz duman hâli içinde kullanılan İslam, cemaat, ehli-sünnet, bidat, iman, küfür, imam, dua-beddua, dinin usulü-füruu, va'z, vaiz, iffet, namus, hak ve adalet gibi dinî terimlerin ve değerlerin ya içi boşaltılmakta ya sağa sola çekistirilmekte ya da alay konusu yapılmasına izin verilmektedir. Öte yandan dinî kavramların rastgele ve yanlış yorumlara açık hâle getirilerek düşüncesizce kullanılmasının, toplumun dinî duyarlılığına ciddi anlamda zarar verdiği de aşikârdır. Hele bir de bu kavramların dünyevi menfaat elde etme, devleti ele geçirme ve ticari rant aracı olarak kullanılması tuzun koktuğu sınır aşımını göstermektedir.

Âlim kimliğinin istismarı ya da dinde otorite karmaşası

Günümüzde en önemli hususlardan biri de dinde otorite yani hüküm koyma yetkisi konusunda ortaya çıkmış olan kafa karışıklığıdır. Bu kafa karışıklığı bir takım odaklar veya kişiler tarafından kullanılmakta ve Müslümanların zihinlerini bulandırılmaktadır. Bir şahsın âlim vasfı yüklenerek çevresi tarafından otorite sayılması ve adeta ilahi irade tarafından korunmuş (masun ve mahfuz)

görülmesi veya öyle bir algı oluşturulması, geçmişte ve günümüzde en yaygın istismar türlerindedir. Özellikle cemaat tipi yapılanmalarda, liderlerin dinî otorite gibi görülmesi ve her söylediğinin dinin aslından zannedilmesi, kavramların ve değerlerin tahrif tehlikesini beraberinde getirmektedir. Bunun önüne geçmek için dine otoritenin kim olduğunun açıklığa kavuşturulması ve bu hususta toplumun genelinde bir bilinç oluşturulması önem arz etmektedir.

İslam açısından dine yegâne otorite Allah'tır. Hz. Peygamber dahi Allah'ın kendisine sağladığı ilahî korunmuşluk anlamına gelen ismet sıfatı ile dini tebliğ etmekle ve uygulamakla görevlidir. Onun dinî uygulaması anlamındaki sünneti, sadece peygamberlere has kılınmış olan ismet sıfatı gereği Allah'ın kontrolü altında gerçekleştiğinden bağlayıcılık özelliği taşır. Bunun dışındaki müçtehit, âlim, veli veya mürşit gibi şahıs veya bunların çevresinde oluşmuş grupların dine otorite sayılması söz konusu değildir. Bu sıfatlara sahip olan kişilerin kendilerine dinî otorite rolü biçmeleri veya bu algıya izin vermeleri öncelikle dine aykırıdır. Bu kişilerin söyledikleri veya yaptıkları ancak, içtihat veya yorum olarak değerlendirilebilir. İctihat ve yorum zan ifade ettiği yani dine kesin bilgi ifade etmediği için bir inanç esası gibi görülmesi veya mutlak bağlayıcı sayılması söz konusu değildir. Bu yüzdendir ki bir Müslüman eğer içtihat yetkisi ve yeterliliğine sahipse bizzat kendisi içtihatla bulunabilir; bu yetki ve yeterliliğe sahip değilse tercih ettiği bir müçtehidin içtihadına tabi olabilir. Bu kişi diğer müçtehitlerin içtihatlarına tabi olmadığı için de dinen sorumlu veya günahkâr sayılmaz.

Kendinden menkul

dindarlık tanımı

Günümüzdeki gelişmelere bakıldığında sanki İslam, sırf dünyevi menfaatlerin talep edilmesi, kolanması ve kovalanması için gelmiş bir din görüntüsü içine sokulmaya başlanmıştır. Kapitalist dünyanın büyümesine kapılmış bazı din simsarları devlet kurmak, devleti ele geçirmek, siyasal veya ekonomik alanda söz veya pay sahibi olmak için dinî kimliğini kullanmaktan çekinmemektedir. Bunun benzeri tarihte Batıniler/Haşhaşiler tarafından denenmiş ve başarısız olmuştur. Devlete ve Müslüman kitleye verdikleri zarar dolayısıyla İslam toplumu nezdinde böylesi kişi ve gruplar kalıcı bir itibar görmemişler, tarih sahnesinden silinip gitmişlerdir.

İslam açısından hiç kimse, kendisini daha iyi Müslüman, daha dindar, daha samimi ve daha dürüst olarak tanımlama; başkalarını ise eksik veya daha az Müslüman olarak tanıtmaya yetkisine sahip değildir. Bu eskilerin tabiriyle kerameti kendinden menkul bir kafa yapısına veya bugünün deyimiyle toplum mühendisliğine işaret eder. Aslında tarih boyunca din üzerinden menfaat devşirmeye kalkanlar, dine en büyük zararı vermiş olanlardır. Bu yüzden samimi âlimler, her dönemde bu türden zararlı olan fikirleri şiddetle dışlamış ve onlarla mücadele etmişlerdir.

Menfaati için dindar görünme

Öte yandan tarihte dünyevi menfaatler uğruna dindar görünme davranışı en çok münafıklarda görülmektedir. Diğer bir deyişle bu davranış biçimi aslında münafığın temel özelliğidir. Bu yüzdendir ki, Kur'an'da şiddetle eleştirilen ve taviz verilmeyen husus nifak yani münafıklıktır. Bakara suresinin başında müminler beş ayet, kâfirler iki ayet ile anılırken münafıklar on üç ayet ile anlatılmakta ve münafıklık küfürden daha tehlikeli sayılmaktadır. Özellikle münafıkların dünyevi menfaatleri için gizli planlar yapmaları ve Müslümanların arkasından iş çevirmeleri şiddetle eleştirilmiştir. Bir fitne unsuru olarak yaptıkları paralel mescit (mescid-i dırrar) Yüce Allah'ın emri ile bizzat Hz. Peygamber tarafından yıktırılmıştır.

Burada anlatılmak istenen münafıkların özellikleridir. Çünkü münafıkların kim olduğunu tam olarak bilme imkânımız yoktur. Çünkü münafıklık kalpteki bir kin ve nefrettir. Kalpleri bilen sadece Allah olduğu için münafıkların kim olduğunu da ancak O bilir. Bu yüzden Kur'an'da münafıkların kimlikleri değil, özellikleri ve davranışları ifade edilmiştir. Bu özelliklerin samimi inananlar üzerinde bulunmaması için uyarılar yapılmıştır. Nitekim onların en çok eleştirilen özelliklerinden biri de, onlara "Yeryüzünde bozgunculuk çıkartmayın, denildiğinde onlar, aksine biz ıslah edicileriz derler." Yüce Allah onların bu yalanlarını "Dikkat ediniz! Onlar bozgunculuk çıkartanların ta kendileridir." diyerek yüzlerine vurmuştur. (Bakara, 2/11-12.)

Çare

Çare, dinî kavramlarımıza ve âlim kimliğine sahip çıkmaktır. Çünkü dinî değerlerin ve kavramların tahrifi yani aşındırılması, âlim kimliğinin değerini düşürür. Âlimin değerinin düşürülmesi, temsil ettiği dinî değerlerin ve kavramların da itibarsızlaşmasını beraberinde getirir. Demek ki, dinin anlam çerçevesinin korunması her iki hususun korunmasına bağlıdır. Bu korunma olmadığı takdirde din, cahil, kaba softaların elinde kalmaya mahkûm hâle gelir. Hâlbuki din ciddiyettir ve aynı zamanda inceliklidir. Bunu en iyi temsil edecek ihlas sahibi samimi âlimlerdir. Bu yüzdendir ki "Âlimin ölümü

âlemin ölümüdür.” denilmiştir. Yine Hz. Peygamber’in “Âlimler peygamberlerin vârisleridir.” (Tirmizi, İlim 19.) sözü hem âlime, yüklenen yükün ağırlığını hatırlatır hem de topluma anılan âlimin değerini koruma mesajı verir. Bu durumda eğer dinimizi korumak istiyorsak topyekûn iki şeyin muhafaza edilmesine özen göstermeliyiz: Birincisi âlimin samimiyeti ve ihlası, ikincisi ise dinî kavramların sahih çerçevesi. İlim sahiplerinden olağanüstü isteklerde bulunmak, garip beklentilere girmek, onları aşırı tutum ve davranışlara zorlamak samimiyet ve ihlasın zedelenmesinin yolunu açar. “Şeyh uçmaz, mürit uçurur.” sözü tam da bunu ifade etmektedir. Âlimin samimiyet ve ihlasının bozulması ise kavramların çerçevelerinin esnemesini veya daralmasını beraberinde getirir. Bu da sonuçta dosdoğru ve orta yol olan dinin içinde sapmaların ve kaymaların meydana gelmesine veya dar dehlizlerin oluşmasına yol açar.

Bütün bu olumsuzlukların üstesinden gelecek olan ihlas ve samimiyet sahibi âlimdir. Çünkü ihlas sahibi samimi âlim, kalbi hak, akli halk ile olandır. Allah’a kalpten bağlı olduğu hâlde halka makul çözümler üretendir. Niyetinde ihlas, işinde feraset sahibidir. O, gelenek ile gelecek arasında köprü, geçmişin tecrübesini geleceğe taşıyan şimdinin vicdanıdır. Ne geçmişe takılıp kalır ne de gelecek gözünü korkutur; geçmişin birikimi ile şimdini imar eder, geleceği tasarlar. Ne ham hayal peşinde koşar ne de toplumu ütopyalara sürükler.